

Morgen ved midnatt – en kommentar

Morgen ved midnatt, Kaj Skagens stort anlagte biografi om *Den unge Rudolf Steiners liv og samtid, verk og horisont, 1861 – 1902* har vært et rykte i mange år og i april dette året kom den omsider, etter seksten års fokusert og intensiv forberedelse. Det foreligger allerede anmeldelser i en rekke norske aviser av dette 970 tette siders trykte resultatet, det desidert største i Steiner-resepsjonens historie med hensyn til den unge, før-antroposofiske Rudolf Steiner. Her følger en kommentar til denne begivenheten og de foreløpig offentliggjorte kommentarene.

Men først: hva er den større situasjonen som dette arbeidet kan leses opp mot? Formodentlig bør vi ikke kun forstå denne boken som en offentliggjøring av notater Kaj Skagen har gjort for seg selv og til seg selv, i hans eget forsøk på å intensivere og potensere sin egen lesning av Rudolf Steiner, av Steiners kontekst, samtid og verk, for om mulig å komme sin egen erkjennelses-situasjon nærmere inn på livet. – Det ligger en krise til grunn for prosjektet, en personlig én, hvor Kaj Skagen ”mistet ... troen på menneskene”, da han ble drevet til å bryte med miljøet og ledelsen ved Steinerskolen i Bergen omkring årtusenskiftet. ”Steinerskolen ... viste seg å bli min siste utopi”¹. Han satset dermed alle kort på familiesituasjonen og dertil, på den annen side, på en mulig nylesning av Rudolf Steiner. – Og etter at boken har vært ute i to måneder, kan vi konstatere at den har tent norsk offentlighet. Det har ført til at det har vært mere Rudolf Steiner i norske aviser i løpet av de to månedene, enn det ellers har vært de siste ti årene. Boken appellerer, den antenner og kommuniserer. I hvilken grad den leses og kommenteres med en interessert, adekvat og la oss også kalle det en fruktbar kompetanse, er et annet spørsmål. Det vil jeg komme inn på litt etter hvert. Og den vekker slik oppmerksomhet og øver slik appell til

¹ Sitatene er hentet fra et intervju publisert i Tidsskriftet Cogito, nr 23, 2011, s. 19.

tross for at: ”Mitt prosjekt er ikke å forklare Steiner for andre, men å forklare ham for meg selv”². Med andre ord: Det må ligge noe inne i Kaj Skagens subjektivitet, som han kommuniserer med, overfor seg selv, som også korresponderer med noe utenfor ham, med noe allment, noe som også gjør seg gjeldende i tiden og det kulturelle landskapet hvor vi lesere befinner oss. Og hva kan dette være? For det er hevet over tvil at den tenner, denne boka, selvsagt ikke bare sympati og jubel, men også kritiske emosjoner, arroganse og en viss arghet. Ja, og så gir den signaler om hvordan selvgodheten finner spillerom der hvor faglig svake vilkår rår blant kritikerne. Men dann og vann viser det seg også hva jeg vil betegne som tilløp til kvalifisert drøfting. Ja, det kan late til at boken kommuniserer med noe som er potent til stede, noe som er i emning, noe som ennå ikke er avklart og fullverdig frembrakt. Det er noe som ennå ikke har oppnådd full gyldighet som språk, som tenkning og vitenskap. Min umiddelbare opplevelse går på at det er slik at anmeldelsene og den offentlige debatten boka har utløst bærer et markant preg av en broket emosjonalitet, til tross for at boka er presentert i termer og språk som ikke fordrer noe annet eller mer av leseren enn hva man kan forvente at en eksamenskandidat stiller med til forberedende prøver for universitet og høyere utdanning.

Undertegnede står midt inne i en første, langsam gjennomlesning. Samtidig er det da altså også mulig å ta del i anmeldelsene og kommentarene som publiseres, og dertil debattene som utspiller seg på nettet, i all hovedsak på Facebook. Kaj Skagen fremstår som en dyktig sekretær for boka, ved at han legger ut kommentarer, innlegg og drøftinger fra de fleste aviser og tidsskrifter, og dertil hans egne klargjørende responser i dagspressen, hvor han søker å rydde opp i faktisk feilinformasjon og åpenbare misforståelser fra anmelderne, på sin egen hjemmeside, slik at leserne har mulighet til å gå inn der og finne frem til det publiserte materialet, for ytterligere drøfting. –For å komme frem til en mulig, første avklaring på spørsmålet om hva det er denne boken kan leses opp mot og hva det er ved Skagens eget forsøk på å forklare Steiner for seg selv som korresponderer med noe allment, noe potent og uforløst, så tenker jeg meg at jeg først og fremst har meg selv som leser å forholde meg til, og anmelderne da selvsagt, men altså først og fremst hvordan jeg er stilt overfor den utfordring å lese hvordan jeg selv fungerer som leser, under lesningen. Med andre ord vil jeg i all enkelhet drøfte mitt møte med denne boken, i tro på at det også kan utsi noe om ”den store situasjonen som dette arbeidet kan leses opp mot”. Dette siste har

² Se Tidsskriftet Cogitonr 23, s. 23.

jeg tro på at jeg kan lykkes med å bringe en viss klarhet i, ved at jeg også ser meg selv stående inne i samtidens diskurs og i mangt er et uttrykk for denne, slik de fleste av oss i grove trekk fungerer som lesere. På dette punktet kan det imidlertid komme til å vise seg behov for noen nyanseringer og presiseringer.

Litt mer om *Morgen ved midnatt*

Som det fremgår av undertittelen, er jo ikke denne boka en bok som kun strengt tar for seg Rudolf Steiners liv og verk frem til hans 42. år. Samtidig er det det den søker å gjøre, gjennom Kaj Skagens blikk og gehør. Rudolf Steiner er brennpunktet i forstørrelsesglasset, som alle lys-strålene fokuseres inn i. Det vil si, Rudolf Steiners mest nærliggende idéhistoriske kontekst skildres, den som virket i den unge Rudolf Steiners omgivelser og dessuten den som kom til å prege ham og hans prosjekt, ettersom han ble kjent med den og ble vår hvordan bevissthetshistoriske impulser preget den undervisning, lesning og innflytelse han var stilt under i Østerrike på 1870, -80 og -90-tallet, som linjen fra Immanuel Kants opplysningsorienterte og avgrensede tenkning, til reaksjonen i den tyske idealisme og romantikk representert ved Fichte, Schelling, Hegel og Goethe, som søkte en enhet i deres forståelse av forholdet mellom naturen og dens historie, og på den annen side den bevissthetsaktiverende kulturhistorien. Det skildres landskap og familiære oppvekstbetingelser, og hvordan naturvitenskap og nykantianisme i annen halvdel av det 19. århundret brakte de romantisk-idealistiske impulsene til forstummelse i filosofien. Skagen viser hvordan det gikk likedan med den gamle, kristne religiøsiteten og de siste rester av antikk mystisk, hermetiske, platonske, kabbalistiske, alkymiske og gnostiske impulser som var til stede i renessansen og senere ble redigert bort som kontekst for modernitetsprosjektet. Dette fremtrådte som noe uforståelig under modernitetens utfoldelse og utvikling i retning av ny naturvitenskap, dannelse av teknologi, industrialisering og kapitalisme, med en veldig aktualisering av evolusjonsproblematikk som en essensiell og betydningsfull konsekvens. Den fortrenget renessansetenkningen fant igjen gyldighet for en kort stund omkring 1800, ved at den kom til å sive frem på nytt gjennom de tyske idealistene og romantikernes verker, som i en slags renessanse nummer to. Ved at disse er sentrale for Steiners utvikling, så streifer Skagens tekst også innom disse renessanseimpulsene i form av korte, aforistiske grep, før disse altså ble markant avlivet med naturvitenskap og nykantianisme i andre halvdel av det 19. århundret, idet filosofien utviklet seg til å bli en særdisiplin for naturvitenskaplig

avansement. På denne tiden parret de nye, naturvitenskaplig funderte impulsene seg med ideologier som drev frem nasjonsdannelser og moderne kapitalisme på veien mot et mulig verdensherredømme, men dog med noen unntak. Disse knyttet Rudolf Steiner an til, og da på den ene siden en skarpt fokusert og konsekvent individualiseringsbetont tenkning à la Max Stirner, som hadde overlevd seg selv, og Friedrich Nietzsche, på 1890-tallet, og på den annen side, omkring århundreskiftet, i Berlin, knyttet Steiner, riktignok noe motstrebersk, også an til Teosofisk bibliotek og det lille Blavatsky-orienterte, esoteriske samfunnet som hadde bygget opp og som drev dette biblioteket. Steiner gjorde der et forsøk på å finne en ny inntekts- og overlevelsesevei, ved at han så for seg en mulighet til å aktualisere sitt lærde og energiske utenforskap som en homeopatisk og aktivistisk impuls, ikke minst Goethe-aspektet, som en ingrediens på veien mot en ny, bevissthetshistorisk metamorfose, en utopisk fremtidshorisont som utgangspunkt for å aktivere sunn, forståelsesbasert og ny, solidarisk sivilisasjonsbygging, noe vi fremdeles må anse som et høyst uavklart prosjekt.

Boken er med andre ord et forsøk på å tyde hva som gjør seg gjeldende i dette brennpunktet og ikke minst er den også et forsøk på å forstå hvordan Rudolf Steiner som brenn glass forble under vedvarende tilvirkning. Og en slik vedvarende tilvirkning vil da først og fremst måtte forstås som noe Rudolf Steiner selv utøvet i kraft av sin egen aktivitet. Således er det av vesentlig betydning å forstå hva det originale i denne Steinerske aktiviteten gikk ut på, om vi vil forklare Steiner overfor oss selv, som Skagen forsøker det.

Fra de første anmeldelsene

Avisen Kaj Skagen selv har skrevet for de senere årene, den nynorske ukeavisen Dag og Tid, som har utviklet seg fra en utkantposisjon til å bli en sentral, aktuell og meget god avis i norsk offentlighet, den hyret inn mannen som i dag vel må ansees som en av eller kanskje den mest lærde og vitale idéhistorikeren i Norge, Trond Berg Eriksen, til avisens anmeldelse. Eriksen har publisert mye kommentarstoff til modernismen fra tiden oppunder år 1900. I et foredrag holdt på Litteraturhuset i Oslo 1. mars 2011, sa Eriksen følgende om Rudolf Steiner: ”Det er et overgrep mot Steiner å stille ham utenfor historien og reservere en egen hylle for ham som om han var hevet over tidens omskiftelser. I alle fall skyldes min beundring hans kreative svar på 1890-årenes filosofiske

utfordringer og den enorme encyklopediske moderniseringsviljen som styrer hans forfatterskap og hans sosiale aktivisme.” – Men hvordan leser så Trond Berg Eriksen Kaj Skagens bok?

Jo, han gir honnør til Skagen, ikke minst for engasjementet Skagen vekker i norsk offentlighet og dertil for Skagens evne og vilje til å opptre som en kultur- og bevissthetshistorisk landskapsmaler, men Eriksen posisjonerer seg samtidig som en lett distansert overlærer, som liksom gjør en vurdering av en yngre kollega sin nye lærebok. Han gjør det med en dannet arroganse og avskriver seg samtidig som oppriktig interessert i fremstillingen, allerede i andre avsnitt, ved på den ene siden å betegne Steiner som ”meisterpedagogen” og kort deretter som ”den sky, stae og avskjerma spekulanten”. Med ”spekulanten” er objektet, altså Steiner, som en mulig empirisk fundert viter parkert langt inne i granskogen, i vilkårlighetenes villniss. Boka med sine snaue tusen sider, er for Eriksen for voluminøs i forhold til objektet. Skagen står dessuten i fare for å historisere Steiner i hjel, hevder han. Og når det dreier seg om den internasjonale Steiner-resepsjonen har Eriksen ingen oversikt eller innsikt. Han skriver om ”mursteinen”: ”...som – for første gang på norsk, tematiserer historia til meisterpedagogen i full breidd”. Eriksen har altså ikke tatt seg det bryderiet å sjekke øvrige kjente og store Steiner-biografier. Om han hadde gjort så, ville Eriksen fort registrert at Skagens bok befinner seg i en egen global toppdivisjon både med hensyn til volum og grundighet i behandling av Steiners første 41 år.”... første gang på norsk” er her det avslørende utsagnet. Følgelig unnlater Eriksen også å kommentere hvordan denne boka detroniserer Helmut Zander fra hans topp-posisjon som akademisk Steiner-kjenner. Ja, hvordan boka i mangt belyser hele den øvrige, forutgående Steiner-resepsjonen på nytt. Jeg nevner her noen sentrale arbeider, som Skagens bok står i et visst slektskapsforhold til, og jeg lar dette slektskapsforholdet være representert ved Guenther Wachsmuths 643 sider (1951), men med kun 27 sider om den unge Steiner frem til 1902; Emil Boch sine 407 sider (1967), med sine ca. 190 sider for perioden frem til 1902; Sergej Prokoffief (1982) sine 486 sider, med sine ca. 50 sider for tiden frem til 1902; og Christoph Lindenberg med sin 1024 siders bok (1997), vier ca. 300 sider frem til 1902, foruten Peter Selg sitt trebindsverk, som kom ut i ferdigstillingen av *Morgen ved midnatt* sin aller siste fase. Men Selg befinner seg helt utenfor den kritisk-akademiske tradisjonen, som imidlertid er sterkest representert ved Gerhard Wehr (1982) sitt 429 siders arbeid, hvor det ytes den unge Steiner 150 sider, og Helmut Zanders 536 sider (2011), som vier 130 sider til tiden før 1902. Selg sitt prosjekt synes mer å ha til hensikt å fremstille Rudolf

Steiner som en slik esoteriker at han selv, altså Selg, kan mene seg berettiget til å ta over prosjekt-ledelsen, som han tidligere også søkte denne sammen med nå avdøde Sergej Prokoffief (1954 – 2014). Prokoffief leverte altså en tykk, biografisk fremstilling av Steiner allerede i 1982, i en alder av 28 år, rettet inn mot en forståelse av den såkalte ”Julestevneimpulsen” og denne er sterkt preget av den eldre Steiners esoteriske begreper. Prokoffief vakte med dette arbeidet en noe euforisk- sympatisk stemning i antroposofiske kretser, noe man også kunne merke da Prokoffief talte på bakgrunn av denne boken i Oslo³, men ingen av disse arbeidene aktualiserer Steiner på et nyskapende vis. Selg sin sterkt sitatpregede fremstilling synes mest å ville lukke Steiner inne i et sært esoterisk mørke. Begge arbeidene fører inn i et område som kun er tilgjengelig for dem som kjenner seg sympatisk innstilte til en modernitetsunderminerende, antroposofisk ortodoksi. Som biografiske fremstillinger bærer både Prokoffief og Selgs fremstillinger preg av en manglende evne og vilje til å kommunisere med den potente interessen som lever i en bredere offentlig diskurs, og begge fremstillingene er i hovedsak baserte på en overtagelse av den eldre Steiners antroposofiske fremstillinger av den yngre. – Disse, den eldre Steiners fremstillinger av den yngre, viser Skagen nå, i sin bok, overfor sine lesere, dokumentert, eksplisitt og tydelig, hvordan disse er farget og preget av den situasjonen den eldre Steiner var kommet inn i med sitt antroposofiske prosjekt, og følgelig må innrømmes visse strategiske betingelser. Dette dokumenterer altså Skagen eksplisitt og tydelig, og dette er nybrottsarbeid i Steinerforskningen. Slik den yngre i hovedsak har vært beskrevet tidligere, er i hvert fall ikke slik som den yngre Rudolf Steiner må ha opplevd seg selv og situasjonene, med de begrepene og forståelsesformene han da hadde til disposisjon. Men de fleste fortolkerne har så langt vært dratt etter nesa av den eldre Steiners føringer for forståelsen av den yngre. Dette opprinnelige og autentiske har Skagen søkt å filtrere ut. Og nettopp det arbeidet vitner om så vel grundighet som skarp lesning fra Skagens side. På dette punktet er den nå 90 år lange erindrings- og fortolkningstradisjonen fra og med Steiners tidlige død i 1925, drevet inn i en takknemlighetsgjeld til Kaj Skagen. Og for fremtidens biografier har Skagen nå satt en standard som fordrer og utfordrer. – Men heller ikke Selgs 600 siders fremstilling av Steiners første 41 år, i trebinds-verket, matcher omfanget av Skagens bok. – Steiners egen selvbiografi, som i norsk gjengivelse utgjør 334 sider, men bare strekker seg frem til 1907, da Steiner

³ Se kapitelet om Sergej Prokoffief s. 61 – 70.

døde fra skriveprosessen, vier 280 sider til den perioden som strakk seg frem til 1902.

Det ville kanskje være for mye forlangt å forvente at Trond Berg Eriksen skulle ha disse esoterisk pregede, ikke norsk-oversatte biografiene innabords, men noe burde han kjenne til Steiner-resepsjonen, ikke minst fra norske forlags utgivelser. Jeg nevner Gary Lachmann sin *Rudolf Steiner. Liv og tanker*, som kom på Flux forlag i 2009, Colin Wilson sin *Rudolf Steiner. En mann og hans visjon*, som kom på Kurèr forlag i 1988, Christoph Lindenberg sin forkortede populærutgave, *Rudolf Steiner*, som kom på Antropos forlag i 1992, i Sverre Dahls oversettelse, og A. P. Shepherd sin *Rudolf Steiner og antroposofien* som kom på Antropos forlag i 1979. Den danske filosofi-professor Oscar Borgmann Hansen, som har bidratt med foredrag ved sine mer eller mindre årlige Oslo-besøk fra omkring 1950, har også presentert Steiner og har som i de ovenfor nevnte biografiene, også viet den yngre Steiner flere kapitler i sitt arbeid om *Antroposofi. Rudolf Steiners bidrag til videnskap, kunst og religion*, som kom på Berlingske forlag i 1979. Av norske bidrag som går eksplisitt inn på Rudolf Steiners overgang fra filosofi til antroposofi kan nevnes Hjalmar Heggens *Forholdet mellom filosofi og åndsforskning hos Rudolf Steiner*, fra Heggens prøveforelesning ved UiO, til den filosofiske doktorgrad i 1988, tilgjengeliggjort i flere omganger, bl. a. på Forum Berles hjemmeside, og Helge Svare sin hovedfagsoppgave i idéhistorie ved UiO fra 1989, *PÅ SPORET AV VIRKELIGHETEN. Den unge Rudolf Steiner og hans vei fra filosofi til antroposofi*. Pax forlag ga i 2013 ut en bok med tittelen *Rudolf Steiner som filosof*, en samling artikler fra norske og utenlandske forfattere, redigert og kommentert ved Terje Sparby, i alt 300 sider. Nevnes kan også undertegnedes lille kommentar til den norske utgivelsen av Gary Lachman sin Steiner-biografi, i Tidsskriftet Cogito, nr 25, fra 2012, *Når Lachman leser Steiner*, og ovenstående essay *Etter hundre års lesning ...*, som tidligere har vært trykket i form av en føljetong i Antroposofi i Norge i de fire utgivelsene fra 2013, og Hans Kolstad sin bok fra 2013, *Filosofiens gåter og antroposofiens bidrag til svar*, på Antropos forlag, Taja Gut sitt essay i Tidsskriftet Arken nr. 1 og 2 fra 1987, *Rudolf Steiners antroposofi – et fragment*, og Frode Barkved sitt *Antroposofi i venteværelset*, i Antroposofi i Norge nr. 1 fra 2014, bør heller ikke utelates fra en slik betraktning. På svensk finnes det også flere biografier, av svensk-språklige forfattere. – Som anmelder og renommert viter burde Trond Berg Eriksen i det minste si noe om den lese- og forskningstradisjonen Skagens bok går inn i, men Eriksen later til å være fullstendig blank på dette området. –

Likedan er det også med alle andre anmeldelser som har kommet frem i dagspressen så lang. Det er som om det ikke er nødvendig med saklige eller faglige forutsetninger for anmelderne når det dreier seg om Rudolf Steiner. Det er nærmest som om enhver skrivekyndig kulturradikaler skulle kunne anmelde teologiske kommentarverk uten å ha satt seg inn i en eneste Bibelkommentar eller noen som helt passasjer av nytestamentlig lesning forut. Riktignok er Eriksen en ekspert på tysk og skandinavisk 1800-tall, og særlig den modernistiske vinden på 1880- og -90-tallet, og som en sådan rammes han streng tatt ikke av synspunktet, ved at han kan fokusere på den unge Steiner i nettopp denne tiden. Men han kjenner over hodet ikke til den lese- og fortolkningstradisjonen som boka han har tatt imot til anmeldelse, går inn i. Her står avisredaksjonene overfor å gjennomtenke deres føringer for det anmelderiet de vil representere. – Henning Næss, som har skrevet for ukeavisen Ny tid og som atpåtill er en slags engasjert antroposof, fremstår som like blank. – Espen Søybye, den høyt respekterte og drevne historikeren og biografen, kritiker og filosof, har heller ingen ting å bidra med for å sette Skagens arbeid inn i en forskningshistorisk sammenheng, og leverer knapt nok saklig interessante bemerkninger. Hos ham går det hovedsakelig på tendensiøse problematiseringer, og anmeldelsen gir heller ikke inntrykk av at anmelderen har lest hele boka, og slett ikke med hva vi kan betegne som et interessert og kvalifisert blikk. – Fartein Horgar sin sympatiske kommentar i Adresseavisa er tynn og svak. – Dagsavisen Klassekampen har vært raus med forhåndsstoff til utgivelsen, ikke minst i form av et lengre intervju med Kaj Skagen, men anmelderen Henrik Keyser Pedersen er ganske enkelt utenfor det stoffet og den fortolkningstradisjonen han burde vært innenfor, når han skriver sin anmeldelse. Bemerkningene er ikke særskilt interessante. Og anmelderen sier underveis at han måtte konsultere Wikipedia etter endt lesning, for å finne ut noe om hva antroposofi egentlig er for noe. Det sier sitt! Selv om denne boka ikke handler om Steiners antroposofiske avsnitt, fremstår den stilistisk velkrevne anmeldelsen rett og slett som pinlig for en avis som ellers fremstår som det intellektuelle Norges fremste dagsavis. – Den kristne dagsavisen Vårt Land vier bokutgivelsen først en fire-siders forhåndstale. To og en halv side er viet et intervju med Kaj Skagen, og dette fungerer som en god aperitiff til et studium av boka. En måned senere kom anmeldelsen og den går inn i et fullstendig annet stemningsbilde enn hva Arne Guttormsen anla i sitt intervju med Skagen. – Kjetil Korslund, som nå er en slags freelance-anmelder etter at han mistet jobben sin som stortingsreferent i 2013, har i mangt også levert en elegant

skrevet anmeldelse, men den fungerer gjennomgående som en satirisk-ironisk kommentar. Nå hører det jo til ironi og god satire at dette kan poengtere skarpt, løfte saklighetsnivået og tilføre ny luft til sakssammenhengen, men Kjetil Korslund sin anmeldelse representerer dessverre ikke en eneste tillitsvekkende og troverdig setning. Den er rett og slett en pøl av insinuasjoner, usakligheter og emosjoner. Og i mangt retter denne anmeldelsen seg også mot annet enn bokens objekt, den unge Rudolf Steiner. Det hører med til bildet å nevne at den 52-årige Kjetil Korslund også har en slags viter-bakgrunn knyttet til Universitetet i Oslo, i form av en utdanning som idéhistoriker.

Vitenskapelighet og lesekompetanse

Ovenstående lille skildring av de foreløpige anmeldelsene gir grunn til å stille spørsmålsteget ved det saklighetsnivået som preger norsk offentlighet. Og ikke bare det, men skildringen gir også grunn til å se på det generelle saklighetsnivået som er øvet frem i norsk-akademisk tradisjon gjennom 150 år, for det er jo nettopp fra denne dannelsestradisjonen bok-anmelderne har sin bakgrunn. – Kaj Skagen selv er nok en av de siste intellektuelle autodidakter. Slike var det mange av tidligere, om enn kanskje ikke med samme bredde og på samme nivå som Skagen, men en slags autodidakte litterater eller intellektuelle autodidakter som hadde latt seg oppdra, danne og prege ved at de stod inne i et samspill med et litterært eller et særskilt intellektuelt miljø var intet særsyn. – Med siste del av det 20. århundret kom høyskole- og universitets-systemet til å bre seg ut og i forlengelse av denne utbredelsen kom den tenkningen og de språkformene som har akademisk gyldighet til å infiltrere nærmest alt av redaksjoner fra nord til sør, i by og grend, i dette landet. Dette fikk til følge at annen tenkning og andre språkformer enn det akademiske stammesamfunnets gyldige former mistet fotfeste og autoritet i det norske landskapet. Ja, ikke bare i det norske, likedan har det gått i hele den vestlige verden. Og ganske radig er denne vestlig-akademiske autoriteten nå også i ferd med å erobre hele den globale arena. Spørsmålet vi dermed står overfor, er spørsmålet om hvor vidt det finnes andre, fortrenge eller alternative forskningsmetoder og språklige kulturer som de akademisk gyldige vil oppleve som noe fremmed og annerledes, som inntrengere og frustrasjonselementer, som avsporinger og/eller som noe uforståelig, ja, og dertil kanskje vil oppleve at dette eller disse er noe som man ikke vil eller bør ha noe med å gjøre, og følgelig bør disse eller dette heller ikke få innpass verken i auditoriene eller i mediene. Hva slike reaksjoner dette bunner i har etter all sannsynlighet et bredt spekter av årsaker heftet ved seg,

enten de er av personlig eller av faglig karakter. – Men vi skal snart se at det ene ikke kan skilles fra det annet, om det skal kultiveres frem en vitenskapelighet som har gyldighet ut over generasjonspregede trender og mainstream, ut over den *comme il faut* som har gyldighet for særskilte stammekulturer, og om vitenskapeligheten skal kunne løfte seg ut over grunntenkning og metodiske føringer som er styrt av interessegrupper med bestemte motiv og vinningsbehov.

I dag er det ingen hemmelighet at vitenskapeligheten også har latt seg korrumpere av særinteresser og fordekt ideologi, av økonomi og byråkrati.

La oss like godt løfte frem spørsmålet om hva som er denne vitenskapelighetens mening, slik at vi kan få frem en kontekst som kaster lys over noe av det ovenstående. Ja, hva er det som har drevet frem denne vitenskapeligheten? Kan vi gi en enkel, tilgjengelig og treffende beskrivelse av det, er vi formodentlig på sporet av hvordan vi kan gjeninnhente et egnet og adekvat saklighetsnivå i lesning og anmelderi. Men da må vi selvsagt se litt på de lange linjer.

Vitenskapelighet og forholdet til naturen

Når det i dag⁴, i skrivende stund, er et lite ”vindu” på forsiden av Dagsavisen, som sier at det kommer mer stoff på s. 22 og 23 om ”24 bøker du kan ta med på stranda”, og at det der, på sidene 22 og 23, så gis presentasjoner av bøker fra forfattere som Jon Michelet, Kjersti A. Skomsvold, Karin Fossum og Margaret Atwood, som enten har navn i norsk eller internasjonal offentlighet, og det dertil trekkes frem et siste nummer av tidsskriftet Vagant, tegneserier og dikt, som anbefalinger, så sier det noe om den funksjonen som litteratur har i Norge i dag. Her er det krim, noveller, romaner, poesi og essays, og dette anbefales eller foreslås altså til lesning ”på stranda” i sommer. – Om vinteren er det selvsagt ingen som går på stranda og i hvert fall ikke for å lese, og om noen skulle gå dit, så går de bare for å gå en tur, kanskje for å oppleve havet, fjorden, stranda, svabergene og annet, også vinterstid. – Og man kan spørre seg: hvorfor lese ”på stranda i sommer”? Det ville man ikke anbefalt eller gjort for 100 år siden. Ei heller da jeg var ganske ung, på 1960- og 70-tallet, men det forekom jo at man kunne se folk lesende på stranda den gangen også, mest ukeblader, men det ble altså lest. I 1915 var det imidlertid et ganske sjeldent syn, om det overhodet forekom her i landet. Men det forekom liknende, i hvert fall andre steder. Den eldre Leo Tolstoj (1828 – 1910) leste ute i naturen. Det finnes det maleri- og billeddokumentasjon på. Han tok med seg en bok på sine daglige turer og la seg

⁴ Se Dagsavisen onsdag 17. Juni -15

ned i gresset i utkanten av parken på Jasnaja Poljana, på godset hvor han bodde, utenfor byen Tula, en by ca. tyve mil sør for Moskva, på størrelse med Oslo, og leste der slikt som interesserte ham. Det kunne være nylesninger av Dostojevskij eller Leskov sine fortellinger, nye vitenskapelige artikler og filosofi fra Vesten, det kunne være dramaer eller poesi av den indiske forfatteren Rabindranath Tagore eller gamle, oversatte buddhisme-tekster. – Og vi vet også at den amerikanske poeten Walt Whitman (1819 – 1892) både leste og skrev ute i naturen. Men dette var noe særskilt.

Det var i og med industrialiseringen i Norge på 1880- og 90-tallet at arbeidsfolk begynte å søke seg ut i naturen for å rekreatere på fridager. Dette var noe de tok over fra borgerskapet, som igjen hadde lært av britisk adel. Disse reiste over til den skandinaviske halvøy for nettopp å oppleve naturen. – Det var ingen selvfølge at norske fabrikkarbeidere kunne lese og skrive så sent som på, men det var nettopp kommet en lov om rett og plikt til skolegang på 1880-tallet, og med denne fulgte det også bevilgninger. – Det norske industri-proletariatet bestod på denne tiden stort sett av folk fra landet som hadde søkt seg nye og hva de mente ville være bedre kår i byene under industrireisningstiden, enn de opplevde at de hadde ute på landet. De søkte seg altså bort fra de kårene som naturen og omgang med denne hadde stilt til disposisjon for dem ute på landet. De søkte seg bort fra de vilkårene som tidligere generasjoner hadde levd, arbeidet og stridd under, gjennom århundrer, ja, noen steder sogar gjennom et par tusen år. Med utvikling av naturvitenskap, ny teknologi og kapitalisme var det brått oppstått betingelser som gjorde det mulig for så å si enhver å søke seg bort fra naturen og de naturgitte betingelsene. Men med livet inne i byene, i fabrikkene og i de proletarisertes hverdager oppstod det et behov for rekreasjon. Arbeiderne opplevde et behov for inntrykk som kunne virke forfriskende, fornyende og gledesaktiverende. Dermed smurte de seg nistepakke og reiste ut på søndagstur i naturen. – Fra å ha vært en stridig herre, som riktignok ga om de rådde med ham, kom arbeiderne til å se på naturen, seg selv og deres eget forhold til denne med nye øyne. Ved å gå i skole som fabrikkproletariat oppstod altså et nytt syn på naturen. Den ble med det til en trofast venn man kunne oppsøke, for å bli forfrisket, fornyet, glad og sunn.⁵ – Ja, og litt etter hvert oppstod det også en strand og badekultur, som riktignok begynte med borgerskapets badehus, og disse står fremdeles der, attraktive og lett

⁵ En grundigere behandling av disse utviklingstrekkene har Hjalmar Hegge gjort i boken *NATUREN OG MENNESKET - Naturforståelsen gjennom tidene - med særlig henblikk på vår tids naturkrise*. 166 sider, Universitetsforlaget 1978. (Senere gjenoptrykket på Antropos forlag)

gjenkjennelige, for eksempel langsmed Nesodden-kysten ute i Oslofjorden. Men det var selvsagt ikke alle som hadde anledning til egen hytte med tilhørende strandlinje og badehus. Da var en felles sandstrand eller en fin, liten elvekulp med knauser omkring en rimeligere og akseptabel løsning. – Med reisning av arbeiderorganisasjonene kom det etter hvert ikke bare til fri fra fabrikkene en dag i uka, men også årlig ferie og høytidsfri. – Ferie og fritid har således blitt noe mange ser frem til. Da kommer man løs fra dagliglivets trellsomme kår. Om man ikke er sin egen oppdragsgiver, så har man da mulighet til å vie mer tid til å komme nærmere inn på eget liv og egen situasjon. Og inn i et slikt bilde kan altså kulturjournalist Turid Larsen i Dagsavisen, anbefale oss nevnte forfattere og magasiner som en del av nistepakka når vi nå skal på stranda i sommer, og hun kan gjøre det uten å foreta seg noe påfallende. Hun appellerer bare inn i en trend. Og skal vi følge opp Turid Larsens råd for strand- og sommerliv, slik at vi opplever å komme oss selv og vår egen situasjon nærmere inn på livet⁶, slik at vi opplever oss forfriskede, fornyede og gledesfylte når strand- og sommersesongen er over, ja, så går disse rådene verken i en dekadent eller hedonistisk retning, slik tendensene var i senantikken, den gang knyttet opp mot feiringen av de dionysiske høytidene, noe som også foregikk ute i naturen, og i den mellomeuropeiske barokk-kulturen, hvor de dannede igjen våget seg ut i naturen, for å leke med førkristne, antikke forestillinger, og nyte så vel den eksterne som den legemlige naturen. Dette som en reaksjon på drøye tusen år med streng, kristen innomhus-kultur, foranlediget av Platon. En slik reaksjon kan sees som en naturlig og praktisk forlengelse av hvordan eksotiske, før-platonske, antikke tenke- og anskuelsesformer igjen vant en midlertidig, intellektuell gyldighet i renessansen. – Liksom man gjennom drøye tusen år hadde beundret Guds storhet og velde gjennom det skrevne og talte ord, kom nå de samme eller likedannde fornemmelser til å aktualisere seg overfor naturen. – Turid Larsens råd og anbefalinger dreier seg om noe ganske annet enn nok en reprise på hedonistisk dekadanse. Hun og trenden vil drive oss inn i en annen retning. Og hva går så denne nye trenden ut på? Hvor kan det være den vil føre oss?

⁶ En noe mer omfattende kultur- og bevissthetsevolusjonær kontekst for anvendelse av et sånt utsagn som ovenstående setning er avsluttet med,, kan man finne fremstilt i Peter Sloterdijk sin lille bok *ScheintodimDenken. Von PhilosophieundWissenschaft als Übung.149 sider, SuhrkampVerlag 2010*. Denne kan leses som supplement til Heggens *NATUREN OG MENNESKET* (note 5) om man vil danne en god forutsetning for å forstå den trenden vi nå er grepet av og følgelig ikke har grep om, ennå. Med en viss rett vil man snarere kunne si at vi er i trendens grep.

For å komme et egnet svar inn på livet, kan det altså være nyttig med en liten rekapitulering av noen bevissthetshistoriske linjer. – Går vi lenger tilbake og vender oss mot toneangivende og sydligere deler av Europa, til filosofen Platon (428 f. Kr. – 348 f. Kr.) og hans elever, så handlet det for dem mer om å komme seg i hus, slik at de vordende filosofene kunne bedrive tilbaketrekning, studier og meditasjon, og dertil diskutere betydningen av de erfaringene de gjorde under det kontemplative øvelsesarbeidet, uten å komme under innflytelse fra naturen, verken den eksterne og om mulig heller ikke fra deres egen, legemlige, instinktive natur, slik den gir oss alle vår særegne, personlige og psykologiske karakter på bakgrunn av de erfaringene vi har gjennomlevd og hvordan disse har kommet til å prege oss. Dessuten søkte Platon og hans elever seg inn i hus for å komme i skjul fra tilskuere som fant det underholdende å iaktta de vordende filosofene i situasjoner hvor disse øvde bevissthetsdannelse. Filosofistudentene, om vi kan ta oss lov til å kalle dem det, hadde altså behov for å trekke seg tilbake fra torget eller fra åpne møteplasser, og sette seg inn i situasjoner med minst mulig innflytelse utenfra, til situasjoner hvor det var gunstige betingelser for opptrening av indre ro, i det minste for kortere perioder i løpet av dagen. Årsaken til dette behovet for ”indre ro” kommer jeg straks tilbake til.

Før denne platonske skolen ble etablert opplevde menneskene seg i sin alminnelighet mer som hørende sammen med omgivelsene og naturen omkring dem, slik vi kan finne det dokumentert i mytiske fremstillinger eller også i enkelte av de før-sokratiske filosofenes fremstillinger. Der er det kun et svakt eller et lite skille mellom natur og menneske. Det som foregår i naturen, det foregår også i mennesket. Således utgjorde i stor grad naturens begivenheter også menneskenes bevissthetsmessige innhold. Og naturens begivenheter bevirkes i de mytiske skildringene av makter, guder og andre ikke-sansbare skapninger. Datidens mennesker sonderte imidlertid ikke mellom sansning og bevissthetsinnhold. Det er noe nytt. Forestillingen om at datidens mennesker var som oss, bare litt dumme og enfoldige, og at de brukte sin ikke-rasjonelle fantasi til å forklare hva vi idag kan mene er områder av tilværelsen som de også den gang hadde ubevisste, psykologiske behov for å forklare. Ettersom de ikke visste bedre, ja, så tredde de sånne fantasipregede forklaringsmodeller ned over den virkeligheten vi mener de iakttok med sine sanser. Men det er bare et uttrykk for at det her gjør seg en modernitetens hybris gjeldende. Den er kommet i stand ved at modernitetens fortolkere projiserer det moderne menneskets bevissthetssituasjon over på andre tiders og steders mennesker. ”De var bare litt enklere og dummere enn vi er nå. De visste ikke bedre og hadde ikke andre

muligheter enn å ty til fantasien”, er den uuttalte forestillingen som ligger implisitt i betraktningen, og som fremdeles lever høyst oppegående i norsk utdanningsvesen og historieundervisning.

I sin alminnelighet var denne mytiske bevissthetskonstitusjonen en tilstand som vedvarte, delvis også i Middelhavsområdet, men her oppe i Nord vedble en slik konstitusjon å være den overveiende dominerende i ytterligere to tusen år, ja, også gjennom middelalderen og Sentral-Europas reisning av modernitetsprosjektet. Ja, helt frem til industrialiseringen varte den mytiske bevissthetskonstitusjonen ved her oppe. Til dels levde den side om side med den kristne innomhus-kulturen. – Menneskene var fylte av stemninger og fornemmelser som sansningene tryllet frem i dem. Den gangen sonderte man altså ikke mellom et personlig, indre liv, som man mente var preget av egne, subjektive følelser og tanker, og det som levde av stemninger, følelser og tanker i omgivelsene. Man anså det ikke for å være slik at stemninger, følelser og tanker var noe man selv frembrakte i egen psyke på grunnlag av inntrykk og iakttagelser. Man anså det mer for å være slik at disse stemningene, følelsene og tankene var hva vi i dag kan betegne som sjelelige og åndelige aspekter ved det man sanset og som man følgelig var fylt av, ut over det øyeblikket som sanseimpresjonen i form av et iakttagbart forestillingsbilde, forble i bevisstheten. Stemninger, fantasi- eller myte-bilder var sansningenes innerside. Det var de sansede fenomenenes egne og naturlige forklaringer på deres eget vesen og innhold. Men en slags objektiv samhörighet mellom hva sansningen frembrakte i psyken og det som levde i omgivelsene i form av stemninger, følelser og tanker, som altså var og er iboende i fenomenene, og som ny-fenomenologiske forskere som Hermann Schmitz (1928) og Gernot Böhme (1937) betrakter som fenomenenes kommunikasjon med omgivelsene. Når vi i dag iakttar eller er vår slike aspekter som disse, må vi betydelig lenger tilbake i førhistorisk tid for å komme på sporet av tilsvarende erfaringer i en renere form enn vi normalt kan frembringe i dag. Preget som vi litt etter litt har blitt av sonderingen mellom objekt og iakttagende subjekt, har dette nå frembragt en ny mulighet, en ny situasjon.

I mindre grad anså menneskene seg som subjekter tidligere, i førplatonisk tid, og noe virket altså i dem som de samtidig også kunne stadfeste var til stede utenfor dem. I tiden opp mot Platon og etableringen av det platonske akademi (387 f. Kr.), eller la oss ganske enkelt si i den greske antikken, så hadde det allerede utviklet seg en betydelig grad av subjektivitet i den personlige psyke. Ja, det

hadde utviklet seg en personlig psyke. Dette var noe nytt. Latteren og latterliggjøringen satt løst! Det var oppstått en gemyttskultur med affinitet til humor og humoren bør vi da forstå som et incitament til bekræftelse og verdsettelse av egen eksistens. Man søkte situasjoner og beretninger som kunne lokke frem en god latter. Om man selv hadde noe å berette, som kunne lokke frem latteren i de andre, fikk man en bekræftelse på egen verdi. I mangt minner dette om hvordan Sentral- og Vestafrikansk kultur fremdeles fungerer som en dannelsesarena jamfør den greske antikken. I Europa har dette stadiet i mangt sunket tilbake og lever en skyggetilværelse til fordel for en forstandskultur, men ”den afrikanske latteren” er et begrep vi kjenner og som i aller høyeste grad regnes med, det er i hvert fall slik blant dem som kjenner den. – I antikken var det altså viktig å fremme noe som gjorde inntrykk på de andre, et klapp på skulderen og en replikk som fikk latteren til å runge. Og gjennom dette ble man selv altså bekræftet. – Hvor latterlig må det ikke da ha fortont seg å oppleve ”filosofistudentene” på torget eller ved idrettsplassen, hvor disse i dypt alvor satt nedsenket i kontemplasjon eller de drøftet konsentrert hvordan mennesket henger sammen med verden og hvordan verden gjør seg gjeldende i mennesket, og dertil hvordan beskrivelser av dette kunne utsi noe om livets mening, samtidig som noen ganske enkelt satt og leste, og atter andre altså hadde trukket seg tilbake i ettertenksomhet, hvor de drøftet sine utfordringer og muligheter med seg selv. – Sett ut fra den gemyttlige tradisjonen som gikk på at man skulle gjøre inntrykk, for å lokke frem en latter og bli bekræftet, var jo dette å anse som den rene idioti, ja, som ”gefundenes Fressen” for den som hadde tilhørere å fortelle for. Kunne man skildre noe så dumt, om man bare hadde hørt om det, kunne latteren forløses. Det gikk frasagn som man sa på norsk før i tiden, om hva den ene og den andre ”filosofistudenten” hadde prestert av latterlige dumheter. Ja, ”filosofistudentene” kunne sogar oppleve at folk stod på sidelinja og pekte, lo og bar seg over det teateret de fikk anledning til å bivåne. – Noen hadde sett hvordan filosofistudentene la sitt største alvor inn i ikke å gjøre noe som helst og deretter gjøre krav på å bli møtt med alvor og respekt! – Følgelig handlet det altså mest om å komme i hus for Platon og hans elever, slik at tilbaketrekning, kortere stunder med isolasjon og opptrening av en desinteressert interesse, som fremfor alt ble intensivert gjennom et iakttagende og meditativt studium av hva som beveget seg i egen psyke, for da på den ene siden å utvikle en evne til beskrivende og drøftende objektivisering, og på den annen side dermed også å styrke det indre vitnet, altså styrke det som bedriver iakttagelsestreeningen, studiet og meditasjonen.

Noe senere kom denne platonske filosoferingspraksisen til å bli grepet opp av kristendommen, for i denne kom det jo også til å handle om å utvikle det indre, selviakttagende mennesket som kunne innrømme sine synder overfor Gud eller det idèelle. Man fikk naturen på avstand og søkte seg inn i hus og inn i egen psyke. Ja, sånn har kristendommen i all hovedsak fungert i om lag to tusen år og en slik tilbaketrekning i forhold til naturen har vært nødvendig. Den platonsk-kristne impulsen har således frembrakt et nytt menneske – det indre mennesket – det som er et vitne til hva som beveger seg i den menneskelige psyke. – Med moderniteten har dette nye mennesket fått en ytterligere forsterkning inn i rasjonalitet og egodannelse, og vi er nå i det 21. århundret helt avsondrede fra den førhistoriske, mytiske tidens instinktive og gitte forbindelse til omgivelsene, hvor bølgene av stemninger, følelser og tanker i menneskets sjel i mangt var å anse som de iaktatte fenomenenes utfoldelse av deres iboende vesen og virksomhet. – I dag har vi isteden et rasjonelt og operativt forhold til omgivelsene. Vi har utviklet et nytt grep i og med utviklingen av dette nye, indre mennesket. Dette har frembrakt naturvitenskap og teknologi, kapitalisme og urban sivilisasjon. – Ï og med det står det nye mennesket overfor et spørsmål om hvordan det nå vil forholde seg til omgivelsene, for det har i mangt tapt sin opprinnelige betydning med inngangen til det 21. århundret, som selvforklarende subjekt, dette nye mennesket. Vi har nå som nevnt et rasjonelt og operativt forhold, men vi har også et annet forhold. Et instinktivt og følelsesmessig forhold som er stemningspreget og umiddelbart, men dette umiddelbare og følelsesbetonte forholdet er svakt og blekt sammenlignet med det rasjonelle og operative, og lever bak eller under eller i skyggen av dette rasjonelle og operative innstilte sjiktet i psyken. Men det mytisk lignende følelses-talentet er igjen i emning, det har vekst- og utviklingspotensial og spørsmålet nå går på hva vi vil gjøre ut av dette. Kan dette talentet trenes opp, slik at det kan virke befruktende på rasjonaliteten? Kan det trenes opp, slik at det vil kunne inngi rasjonaliteten nye, umiddelbare og intuitive innsikter, på områder hvor modernitetens rasjonalitet har vist sine begrensninger? Jeg tenker da på det moderne menneskets forhold til omgivelsene, til naturen og de sosiale omgivelsene, hvor alle i vår tid opplever utfordringer og problemer. Jeg nevner kort forholdet mellom foreldre og barn, forholdet mellom lærer og elev, doktor og pasient, velger og politiker, politikere og statsaktører vis à vis næringsliv og bank, og vårt industrialiserte samfunns forhold til de økologiske omgivelsene, osv., osv..

Det er på dette punktet Turid Larsens og Dagsavisens råd og anbefalinger kommer inn i bildet. Når vi har fri fra de trellsomme kår og vi kan glede oss over å lese ute i naturen, ”på stranda”, så leser vi i heldige fall *selvforglemmende*, vi glemmer tid og sted, slik at vi går helt og fullt opp i det som teksten skildrer. Når vi gjør det, kan vi oppleve at det som teksten beretter, har gjort noe med oss, idet vi kommer tilbake til oss selv igjen. En slik ”ut av situasjonen-lesning”, ja, nærmest ”ut av kroppen-lesning”, og inn i det tekstuelle universet, er noe vi normalt bare lykkes med dann og vann eller for kortere stunder av gangen. Men når vi først lykkes, når vi først har vært der, selvforglemmende inne i det litterære skilderiet, ute av vår egen situasjon, da har vi virkelig vært et annet sted. Ja, da har vi virkelig vært ”på stranda”, selv om det var ved bredden til en litterær eller fiktiv verden. – Men et sted må evnen til selvforglemmende å gå opp i noe annet eller en annen situasjon enn det som er den faktiske og praktiske situasjonen, begynne. Den evnen må trenes opp og det kan vi gjøre ved å lese. – Når vi til en viss grad har lært det og lyktes med det, kan vi også gå selvforglemmende opp i de stemningene og følelsene som solen, vannet, lyset, sanda, svabergene, varmen, vegetasjonen, fuglene og lydene lokker frem i oss. Kanskje vekker teppet vi ligger på også noe særskilt? Og den svale vinden mot naken hud? Ja, inngangen til en selvforglemmende oppstigning i noe annet, i naturen som den lever og virker der på stranda, kan være så mangt, og vi kan oppleve oss forfriskede, fornyede, men også beredte til nye, intuitive innsikter. For i neste omgang kan slike erfaringer og ferdigheter også anvendes på sosiale situasjoner og i jakten på gode økologiske løsninger vis à vis naturen. – Og skandinavene har instinktivt talent for dette, i langt større grad enn syd- og mellom-europeere. Her i Skandinavia er også det nye, interesserte og objektiveringsvillige mennesket frembrakt, det vitenskapelig innstilte, men det kom som nevnt sent, om vi sammenligner med utviklingen på det europeiske kontinentet. – Det mytiske, norrøne mennesket lever derfor tett oppunder overflaten i det skandinaviske hverdagsmenneskets psyke, som talent, og således kan vi si at skandinavene generelt er eller bør kunne være godt disponerte for nettopp en slik vitenskapelig metamorfose som Kaj Skagen søker i skildre. For vi må finne tilgang til følelses-sidens responser på sansningene, om det interesserte, objektiverende og vitenskapelig innstilte mennesket skal kunne øve ny, intuitiv og dualisme-overskridende innsikt.

Skoler, dannelsesinstitusjoner og akademia

Forut for denne europeiske og vestlige prosessen som startet i antikken, men også forut for den førhistoriske tiden og mytene, ble mysteriene grunnlagt eller hva vi også kan betegne som mysterieskolene. Dette skjedde imidlertid først etter det man i den jødiske tradisjonen betegner som ”utdrivelsen fra Paradiset”. Forut for ”utdrivelsen fra Paradiset” var mennesket og naturen ennå temmelig ett, men så, med utdrivelsen, ble mennesket med dets bevissthetssituasjon stående utenfor gudenes skjød og virksomhet. En særskilt menneskelig bevissthet ble skilt ut, det vil si, noen trakk seg tilbake fra naturens tumulter ved hjelp av en første vordende evne til å foreta valg. – De som da var best skikket, dannet etter hvert skoler som tok for seg hvordan det utskilte mennesket kunne bevare fullverdig tilgang til det som det var skilt ute fra, og nå kun hadde en delvis, en fragmentarisk, indisiepreget eller secondhand-aktig tilgang til. Det er vanskelig å finne adekvate uttrykk for dette og for den bevissthetskonstitusjonen som hadde gyldighet i denne gamle tiden. ”Utdrivelsen” er imidlertid et uttrykk for en første tilbaketrekning fra naturens tumulter og gudenes skjød ved at en første selvbevissthet gjør seg gjeldende i kraft av valg. Det etableres begynnelsen til individuelle biografier og en særskilt personlig psyke, hvor naturens fenomener kan komme til kommunikativ utfoldelse vis à vis det som nå er et spirende, vordende subjekt. – I den gamle, paradisiske enhetstilstanden virket gudene i naturen og dermed også i mennesket og mennesket var den gang natur og kun natur. Med tilbaketrekingen og etableringen av det første grunnlaget for en menneskelig psyke, bevarte man imidlertid en visshet og en erindring om hvordan det hadde vært, før tilbaketrekning og utdrivelse, det vil si forut for den første tilbaketrekning fra tumultene, hvor menneskene ennå mest var å anse som menneskepotente flokkdyr. Naturen var det som drev disse skapningene, helt og fullt, før den gåtefulle tilbaketrekingen og det menneskelige aktualiserte seg. Slik skaperkreftene virket i naturen, var det disse som kom til å bli opplevd som ”stemninger, følelser og tanker”. – Lenge pendlet menneskene mellom natur og bevissthet. De var både hos gudene, i naturen, og hos seg selv. – Og det som litt etter litt fant sine uttrykk i form av myte-bilder i en tiltagende menneskelig, subjektiv psyke, det førte til dannelse av ”skoler” som kunne si noe om dette som virket og virker i naturen, og som følgelig utgjorde det vesentlige i den menneskelige bevissthet, den gang.

På denne lange utviklingsveien kan man med en viss rett si at den Hegelske, rene tenkning utgjør et høydepunkt, et sluttpunkt. Der var det opprinnelige

naturgrunnlaget blitt til noe helt annet og nytt. Ånden hviler i seg selv i det hegelske prosjekt og var i ham begrepsmessig produktiv på sine egne premisser. Med Hegel nådde det nye mennesket en viss grad av fullkommenhet.

Men denne fullkommenheten var samtidig uttrykk for en ensidighet. Nå, etter Hegel, har det aktualisert seg spørsmål om hvordan det egoet, som da nådde en høy grad av perfektjon gjennom lutrende, ensidig trening i begrepsanvendelse, også kan frembringe en tilsvarende lutring av følelsen og av viljen, ved at disse styrkes tilsvarende den hegelske tenkning, slik at de kan fungere i tjeneste for mennesket på dets vei mot ytterligere erobring og kultivering av den gitte naturen, idet mennesket står i livet og er oppslukt av dette og de utfordringene eksistensen stiller. – I en slik kultiveringsprosess, i et slikt prosessuelt samspill med viljes- og følelsesnaturen, vil livets og naturens mening kunne tre frem i psyken eller for ”det nye vitenskapelige mennesket” som essensen av vår kultur, men å gå inn på en slik meningserfaring her vil overskride rammene for denne kommentaren.

I tilknytning til en slik kultiveringsprosess av følelse og vilje kan vi innse nødvendigheten av vitenskapelighet. Denne har frembrakt ”det nye mennesket” og det er dette nye mennesket som nå leder an i prosessen, som navigerer på veien inn mot fremtidens forestående transformasjoner, om ikke den menneskelige bevissthet nå blir fullstendig automatisert av datateknologi. – Sett at vi bevarer en flik av selvstendighet, så står vi nå foran muligheten til og nødvendigheten av å anvende denne vitenskapeligheten i en ny fase av kultiveringsprosessen, på veien inn i en æra eller epoke om man vil, hvor viljens og følelsens opprinnelige natur, deres innside, slik disse nå også er preget av noen tusen års kulturhistorie, liksom tenkningens innside lot seg erobre, trene og kultivere frem til et hegelsk nivå, sånn at disse kan bli til noe nytt, noe som kan befrukte situasjonen vår, bevissthets-situasjonen, og i neste omgang også vår operative kompetanse, noe som vi nå knapt aner noe om, som vi ennå ikke riktig vet hva kan være, men gjennom anelsen fornemmer at vi vil. Ikke minst kan vi se på den moderne øko-bevegelsen som en begynnelse til en slik ny epoke, ulike typer såkalt ”sosial banking” likedan, i utviklingspsykologien er det også slike tilløp og til en viss grad kan man nok også se slike ansatser i den fremvoksende verdsettelse av og respekt overfor dem som man før i tiden betegnet som tilbakestående eller mentalt utviklingshemmede. – Uten vitenskapeligheten vil imidlertid et slikt kultiveringsprosjekt være fånnyttet. Uten den vil vi falle tilbake i førplatoniske, mytiske tilstander, hvor subjektet oppløses og psyken med det

selvstendige, indre vitnet drives inn i en kaotisk sammensmeltning med de krefter som virker i følelsens og viljens natur. Og vi vil da komme i avhengighet av eksterne autoriteter, liksom i de gamle mysterieskolene, hvor subjektet ennå ikke var tilstrekkelig sterkt og kompetent til å kunne guide og korrigere seg selv.

Gjennom eller ved hjelp av vitenskapeligheten vil vi langsomt kunne bringe til klarhet hva det er dette som vi ennå ikke riktig vet hva er, men som vi har en slags instinktiv fornemmelse av at vi allikevel vil og som vi kan guide og korrigere oss selv på veien mot, både som enkeltmennesker men litt etter hvert også som kultur, om vi søker en kunnskap som kan utsi noe om en sãnn prosess.

Det er her Skagens bok appellerer, kanskje noe utilsiktet med hensyn til den mer spesifikke kompetansen vi trenger når vi skal guide og korrigere oss selv som enkeltmennesker, men denne boka taler inn i dette dunkle området av vår psyke. Den opplyser det nye mennesket om hva som kan være forestãende. Vi kan få et grep om det, om vi eller dette nye, vitenskapelige, interesserte og objektiverende i oss viser vilje til å lese, slik at lesningen kan drive meg/oss til avklaring, til oppklaring, til blikkdannelse, til gehør og fremtidsrettede intensjoner. Og denne boka gjør det uten å gå eksplisitt inn på esoterikken. Ja, den gjør det ved å vise hvordan adskillelsen fra gudene og den langsomme kultiveringsprosessen som har gjort oss til selvbevisste og ensomme individer, som nå har sine moderne urbilder i den unge Steiner, i Friedrich Nietzsche og de romantiske forløperne med hensyn til spørsmål om frihet og moralitet vis à vis natur og samfunn i vår vitenskapelige, naturvitenskapelige og tekno-kapitalistisk pregede epoke. På det punktet hvor Skagens prosjekt nok først og fremst har en kulturhistorisk avklaring som siktemål, hvor vitenskapelige og filosofiske metodespørsmål forfølges, undersøkes og klargjøres, der trer hans genialitet frem med en særskilt, fremtidsorientert og dedikert disposisjon. Ikke minst lykkes han gjennom språket han bruker. Ved at han søkende og kjempende har stilt seg inn i en krevende avklaringsdialog med seg selv, så har han altså også kommet til å representere en kompetanse, en usedvanlig sådan, og denne har munnet ut i en bok vi lesere stadig vil kunne vende tilbake til og drøfte vår personlige situasjon med. Dette er en bok og en tenkning som kan være med å danne skole, selv om den verken er en lærd biografi eller en lærebok, men ettersom Skagen i dialog med seg selv søker å avklare hva som er vesentlig og hva som er mindre vesentlig, gjennom sin nylesning av den unge Rudolf Steiner, og han dermed har kommet til å male noe frem fra et urbildelandskap for menneskelig dannelse, for skolegang, kultivering og oppbygging av dannelses- og utdanningsinstitusjoner,

som ennå vil kunne ha gyldighet i menneskehetens prosess gjennom noen forestående århundrer, så har boka et anstrøk av så vel den kultur- og idéhistoriske læreboka, som av biografien, som en ny form for essayistikk om personlig bevissthetsdannelse og av nyskapende, alternativ filosofi. Skagen aktualiserer dette mellom-europeiske urbildelandskapet ved at han anskueliggjør lange linjer og noen lovmessigheter som vi lesere kan lære å styrke, guide og korrigere oss selv ved hjelp av, på våre veier, òg som kultur, om vi søker å lese Skagens fremstillinger med en slik avspent indre ro, nærhet og interesse at vi således lar oss involvere innovativt, og dermed i utviklingen av en ny epoke, om vi altså våger å la vår selvbevissthet og selvfølelse berøres av lesningen.

Skien/Berlin – juni-15